

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בהעלותך, תשס"ה
מספר 605מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

האם "פה אל פה", "פנים אל פנים" ו"פנים בפנים" הם ביטויים שמובנם זהה?

הרמב"ם מפרש את הביטויים "פה אל פה" (במ' יב:ח) ו"פנים אל פנים" (שמ' לג:יא) כמאפיינים של הדרגה הנבואית הייחודית של משה שהיה מתנבא "לא על ידי מלאך, בלא חידה ובלא משל. אלא רואה הדבר על בוריו" (הלכות יסודי התורה ז:1).

הרמב"ם מקבל תמיכה לפירושו על "פנים אל פנים" משני מקורות. הראשון - סופו של הפסוק בשמות (לג:יא): "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו", כלומר שההתקשרות בין אלוקים למשה הייתה ישירה, בהירה וברורה בדומה לשיחה בין שני אנשים העומדים אחד מול רעהו. המקור השני הוא הפסוק בספר דברים (לד:י): "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים". נאמר פה במפורש שרק משה לבדו חווה את הדיבור הנקרא "פנים אל פנים".²

גם מפרשתנו (יב:ח) ברור שהביטוי "פה אל פה" מציינ את הדרגה הנבואית הייחודית של משה: "לא כן עבדי משה... פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת". אבל לפי זה קשה לכאורה מה שכתוב בספר דברים (ה:ד): "פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש", שכן שם מדובר על עם ישראל כולו. נכון שההתגלות לישראל במעמד הר סיני הייתה מיוחדת וחד-פעמית, בכל זאת יש לשאול: האם ייתכן שהעם כולו השיג את דרגת הנבואה של משה אפילו היה זה באירוע חד-פעמי?
אולי חייבים להבחין בין "פנים בפנים", ל"פנים אל פנים".

אכן הרמב"ם עצמו מצטט את הפסוק (הנ"ל) בספר דברים בהקשר אחר ונותן לו משמעות אחרת לגמרי (הלכות יסודי התורה פרק ח:א):

משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה... שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף... ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני שענינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים... ואנו שומעים 'משה משה לך אמור להם כך וכך', וכן הוא אומר: "פנים בפנים דבר ה' עמכם".

לפי זה הביטוי "פנים בפנים", אינו מצביע כלל על דרגה נבואית סובייקטיבית, אלא על פרצפציה טבעית - "שענינו ראו ואזנינו שמעו" איך ה' מדבר עם צד שלישי, משה. לפי פירושו של הרמב"ם החוויה המתוארת כ"פנים בפנים" היא זו ששכנעה אותם באמיתותה של נבואת משה. אך יש לשאול, במה החוויה של "פנים בפנים" שונה מן האותות שעשה משה, שעליהם טוען הרמב"ם שהיו יכולים להיעשות על ידי כישוף? למה "קול אלוקים" של מעמד הר סיני, המלווה בקולות וברקים, ראוי לאמון

¹ האספקלריא המאירה של חז"ל, (יבמות מט ע"ב) ראה: אופיר כהן, "פנים אל פנים איש אל רעהו", דף שבועי לפרשת כי-תשא (מספר 539).

² הביטוי "פנים אל פנים" מופיע גם בנבואה של יחזקאל (כ:לה): "ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים" (אתווכח עמם להודיע סרחונם - רש"י). מן הקונטקסט מתברר שהמשמעות היא כמו באנגלית (DIRECT CONFRONTATION) - להעמיד פנים מול פנים.

יותר מקריעת ים סוף? והרי ההתרחשויות הללו מבוססות על השגת החושים, ואולי החושים מטעים?
אולי הכול נעשה על-ידי כישוף?
לכן אני מבקש להציע שהביטוי "פנים בפנים" בקונטקסט ההוא מצביע יותר על עניין אפיסטמולוגי, ואפרש.

בפילוסופיה הכללית קיים מושג הנקרא הבעיה של "ידיעת מוחות אחרים" (Knowledge of other minds) האם אני יכול להוכיח שמי שעומד מולי, ואני משוחח עמו, הוא בן אדם טבעי ואמתי כמוני, ולא איזה רובוט מתוחכם או בובה שנוצרו לחשוב ולדבר בדיוק כמו בן אדם?
המענה הרגיל לשאלה זו מבוסס על אנלוגיה. הווה אומר, כיוון שהזולת הוא כמוני בדברים כה רבים ושונים, וכיוון שברור לי מעל כל ספק, מתוך ידיעה פנימית שיש לי הכרה ותחושות, נכון להניח שהוא כמוני גם בזה. אבל מוסכם שאין טענה זו יכולה לספק ודאות, ותמיד ישאר מקום לצל של ספק. אבל יש אחרים הטוענים שיש בזה ידיעה אינטואיטיבית שמצויה רק במערכות יחסים של בעלי שכל ונשמה. לדוגמה: אחרי שנים של חוויות משותפות של בני זוג או של הורים וילדיהם, בבחינת "נפשו קשורה בנפשו", לא יעלה על הדעת אצל אחד הצדדים, שהאישיות של הצד השני אינה אמיתית. נדמה שיש דרך מסתורית בה רוח האדם יכול להתקשר עם אדם אחר באופן ישיר ולאשר את אמיתותו ולוודא את מציאותו כבן אדם חי. אולי זאת המשמעות של "פנים בפנים", כאדם המדבר עם חברו "פנים בפנים" ובטוח שהוא מתייחס אל אדם כמוהו, בעל שכל ורצון, ואין זו אשליה. באותו אופן, כשישראל עוברים את החוויה של "פנים בפנים" במעמד הר סיני, הם משוכנעים מעל לכל ספק שהכוח הנורא והאיום המדבר אליהם הוא אישיות בעל הכרה ורצון, וכאשר אלוקים ממשיך לדבר עם משה, נוכח העם לדעת שמשה שליח ה' אמתי.³
על יסוד פירוש זה ניתן להבין את שיטת הרמב"ם שדווקא בגלל החוויה של מעמד הר סיני האמינו ישראל במשה רבנו.

ד"ר שמעון אליעזר הלוי (שוברט) ספירו
המרכז ללימודי יסוד ביהדות

³ הפתגם "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" (משלי כז:יט) מרמז שיש איזה שהיא דינמיקה בפגישה האישית בין בני אדם שמכלילה מרכיבים של חיקוי והכרה.